

KÖVÁGÓ SAROLTA

A Magyar Rádió és a műsorpolitika 1948 decembere és 1949 decembere között*

Az 1948. november végétől 1949. július 19-ig terjedő időszak sajátos periódusa a magyar történelemnek és benne a rádiózás történetének. Az úgynevezett fordulat, az erősödő politikai centralizáció ideje, benne a Mindszenty-perrel és a Rajk-per kezdetével. Átalakult a politikai propaganda és vele összefüggésben a Rádió (1948 végén hivatalos elnevezése szerint a Magyar Központi Híradó Rt. Rádió Főosztálya) önálló műsorszerkesztése is. Az addig egyértelműen antifasiszta és baloldali szellemű intézményi irányítást felváltotta az MDP direkt agitációja. Bár a Rádió sohasem volt igazán független intézmény, 1945 augusztusától mint részvénytársaság a Függetlenségi Front pártjainak tulajdona volt, vezetőségét e pártok delegálták, helyet kaptak a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt, a Szaktanács képviselői, és ez a tény természetesen meghatározta a műsorok szellemiségét, különösen az ismeretterjesztő, illetve a politikai adásoknál. 1947 márciusáig a rádió elnöke Ortutay Gyula, akit ekkor kineveztek vallás- és közoktatásügyi miniszternek; az elnöki megbízást Barcs Sándor kapta, vezérigazgatóvá Kelen Pétert nevezték ki.

1946 márciusától az Irodalmi Osztály vezetője, majd 1949 januárjáig az intézmény műsorigazgatója Schöpflin Gyula volt;¹ tőle vette át az Irodalmi Osztály vezetését Kolozsvári Grandpierre Emil. Mindketten a koalíciós évek jelentős rádiós személyiségei voltak. Ortutay Gyula elnöksége idején kerültek a Rádióhoz; közismerten baloldali beállítottságúak lévén, ha a konkrét pártpolitizálásba nem is avatkoztak,² világnézetük

* A tanulmány az OTKA támogatásával (T 043599) készült.

¹ Írói neve: Nagypál István, író, kritikus, Schöpflin Aladár fia.

² Petőfi Irodalmi Múzeum (a továbbiakban PIM) Hangarchívuma, 875/1. Kolozsvári Grandpierre Emil visszaemlékezése.

kétségkívül meghatározta rádiós tevékenységüket. Mindkét író kiváló művészi érzékkel és igénnyel végezte munkáját. Ezt igazolják azok a műsorösszeállítások, amelyek működésük idején készültek; ezek anyaga kutatható a Rádió archívumában. Az általam átnézett dokumentumok alapján az is nyomon követhető, hogy a fordulat éve után határozottan érvényesült az MDP politikai irányítása, és erőszakos irányváltás történt a Rádió műsorainak alakításában. A megváltozott tevékenység ellenőrzésének egyik szerve a Rádió már korábban is működő műsorfigyelő szolgálata volt. A műsorfigyelés fontosságát tükrözi az 1949. május 31-i termelési bizottsági ülés jegyzőkönyve is, amelyben többek között beszámolnak arról, hogy „az Irodalmi Osztályon megindították az *Írói Kör munkaversenyét*”, és hogy „a rádiófigyelő szolgálat napi 236 műsört hallgatott le a versenyben vállalt 132 helyett”.³

A Rádió önálló műsorfigyelő szolgálata a műsorok színvonalát, az előadott művek tartalmát, az adások formai megoldásait, precizitását kísérte figyelemmel. Gondot fordítottak a bemondók értelmes hírolvasására, az idegen nyelvű adásoknál dolgozók helyes kiejtésére. (Erre az is okot adhatott, hogy a BBC figyelőszolgálata kifogásolta az angol nyelvű adások esetében a bemondók helytelen szövegolvasását.)⁴

A Rádió állóeszközeinek állami tulajdonba vétele 1948 júliusában kezdődött meg, és ezzel párhuzamosan megindult a belső szerkezeti átalakítás is: megszűntek az egyes főosztályok intéző bizottságai, és 1948 augusztusától egy kilenc tagú egységes Intéző Bizottság működött. Ennek irányításával szervezte meg 1948 nyarán a Propaganda Főosztály a Rádiópropaganda Hetét. A belső politikai propagandamunka erősítésére elindították a szovjet minta szerinti munkaversenyeket is, amelyek eredményeit faliújságokon tették közzé. A Termelési Bizottság ezután értékelte a versenyeket, többek között a Műsorfigyelő Szolgálat „eredményeit”.⁵

A sajtó és egyben a rádió propagandamunkáját akkoriban az MDP Sajtóbizottsága irányította.⁶ Munkaprogramja konkrétan meghatározta, hogy a párt politikai célkitűzéseinek megfelelően mit sugározzon a

³ Magyar Rádió Rt. Irattárának Archívuma, 12. d. A Központi Híradó Rt. iratai – a Rádió vezetőinek iratai 1946–47. A Magyar Közvéleménykutató Intézet 1948. december 16-i ülésén szó esett a Rádió műsorainak heti figyeléséről, amely feladatra a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adott megbízást. E megfigyelés alapján az egyes műsorok hallgatottságát, valamint azok sikerességét vizsgálták.

⁴ Uo. 9. d. A Műsormegállapító Bizottság jegyzőkönyvei. 1947. április 1.

⁵ Magyar Rádió Rt. Irattárának Archívuma, 12. d. Központi Híradó Rt. iratai – a Rádió vezetőinek iratai – Justus Pál iratai.

⁶ Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban PIL) 782. f. 8. ó. e. Horváth Zoltán iratai.

rádió, és mit írjon a sajtó. „A Sajtóbizottság feladata a sajtópolitika, valamint a sajtópropaganda-munka elvi és elvi jelentőségű alapvető kérdéseinek kidolgozása – olvasható a munkaprogramban. – A Sajtóbizottság tevékenységi köre felöleli a párt- és polgári sajtó, szakszervezeti, üzemi és tömegszervezeti sajtó, MTI és Rádió hírszolgálat területét, illetve ezen területek megfelelő szerveit (MDP Sajtóosztály, Miniszterelnökség Sajtóosztálya, MTI, Rádió aktuális osztálya), ahol a politikai irányítás és közvetett vagy közvetlen ellenőrzés funkcióját tölti be.”

A Sajtóbizottság 1949. február–március hónapra előirányzott feladatai között szerepelt az MTI és a Rádió felépítésének és munkamódszerének felülvizsgálata is: „Irányt kell szabni a hírszolgálat megfelelő szelektálásának módozataira, melynél tekintettel kell lenni a különböző sajtótermékek és elsősorban a párt-sajtó megjelenésének időpontjára is.”⁷

A sajtó alapos átszervezéséhez hozzátartozott az új, megbízható fiatal káderek beállítása a szerkesztőségi munkába. „Végre kell hajtani az Agit. Prop. Bizottság határozatát az Oktatási Osztállyal egyetértésben, kidolgozni az újságíró-továbbképzés pártiskolai tananyagának főbb szempontjait, lehetőleg előadók megjelölésével. Dolgozza ki a szerkesztőségeken belüli kádernevelés módozatait.” Külön foglalkoztak az antiimperialista propagandával és a Szovjetunió eredményeinek, haladó szerepének méltatásával.

Az új feladatok végrehajtásáért a Sajtóbizottság részéről a Rádiónál Vajna János volt a felelős. Vajna János 1945 júliusában került a Rádióhoz politikai munkatársként. Az 1921-es születésű fiatalembert zsidó származása miatt nem vették fel egyetemre, így vendégként hallgatott nyelvészetet és irodalmat a Pázmány Péter Tudományegyetemen, közben a *Népszavának* írogatott. 1943-ban behívták munkaszolgálatra. A felszabadulás után belépett a Magyar Kommunista Pártba és propagandistaként dolgozott a IV. kerületi pártszervezetnél, ahonnan Barsi Ödön⁸ javaslatára vették fel a Rádió munkatársi gárdájába. 1946-ban tudósítóként részt vett a párizsi béketárgyalásokon – németül, angolul, franciául beszélt ugyanis. Ez időtől már újságírói besorolásban dolgozott a Rádió úgynevezett Prózai Osztályán. 1948-ban a Prózai Osztály vezetője lett, és amikor egyesítették a Prózai és az Aktuális Osztályt, ő került az élére. 1947-ben a Rádió kommunista pártszervezetének titkáráként megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend ezüst fokozatát. A két

⁷ Uo.

⁸ Barsi Ödön 1935-től volt a rádió munkatársa, 1941-től rendezője. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) XVII. 789. Igazoló Bizottság 1. d.

munkáspárt egyesülése után az MDP Sajtóbizottságának tagja lett, és e beosztásában felügyelte a Rádió politikai arculatának átalakítását.⁹

Az MDP Sajtóbizottsága 1949 januárjában kidolgozta elképzelését az MTI „káderkérdésének” megújítására; ez érintette a Rádió hírszolgálatát is, amelyet az MTI látott el mind a bel-, mind a külföldi híryanaggal. Érdeemes idézni a tervezetből: „Az MTI munkája két csoportba osztható: a befelé jövő és a kifelé menő hírek csoportjába [...] A kifelé menő híreket, Magyarország hangját a külföld felé, az MTI Rövidhullámú Osztálya szerkeszti. Itt állítják össze naponta [az idegen nyelvű] rádióadások anyagát. Az MTI szerkesztőségi munkáját [...] 93 újságíró látja el. Tizenöt munkatársa van a Rádiófigyelőnek, ahol a legkülönbözőbb nyelveken gyorsírással veszik fel valamennyi jelentősebb külföldi rádió híryanagát [...] Az MTI öt vidéki kirendeltségén hét újságíró látja el a szolgálatot. [...] A Horthyékat és Szálasiékat kiszolgáló Magyar Távirati Irodában még a felszabadulás után sem történt alapvető változás [...] A 10–15 év óta itt dolgozó újságírók, gépírók és egyéb beosztottak között szinte eltűnt az az 1–2 elvtárs (Kerek Ernő, Mesterházy Lajos), aki valóban képviselte volna a népi demokrácia és pártunk hírszolgálati célkitűzéseit.¹⁰

Miután megfelelő káderek híján gondolni sem lehetett, hogy az MTI alkalmazottainak túlnyomó zömét egyszerűen kicseréljük, az előttünk álló feladatokból mindig egy-egy láncszemet kellett kiragadnunk, és erőnket egy-egy konkrét célkitűzés megvalósítására kellett fordítani.

A legfontosabb feladatot abban láttuk, hogy az MTI [hír]kiadásaiból kiküszöböljük az ellenség propagandáját szolgáló ártalmas anyagot. Ezzel kapcsolatban, mivel az MTI kiadásainál a döntő szerep a segédszerkesztőké, arra törekedtünk, hogy ezeket a helyeket minél előbb megbízható, politikailag fejlett, újságírásban jártas elvtársakkal töltsük fel [...]

A turnusvezetők kicserélésével párhuzamosan igyekeztünk az egyes osztályok élére is megfelelő kádereket állítani [...] A hírszolgálat és az állami- és pártszervek felvilágosítása szempontjából nagy fontosságú Rádiófigyelő Osztály vezetését Kenyeres Júlia elvtársnő vette át. Noha feltétlenül szükséges volt, hogy az MTI kívülről kapjon kádereket, és ez még ma is szükséges, a munka feljavítását elsősorban a belső alkalmazottak átnevelésével és fiatal, lehetőleg munkás és paraszt származású gyakornokok felvételével igyekeztünk elérni.”¹¹

⁹ Magyar Rádió Rt. Irattárának Archívuma, 38. d. A Műsorigazgatóság iratai.

¹⁰ Mesterházy később a Rádió Irodalmi Osztályára került szerkesztőnek.

¹¹ PIL 782. f. 8. ó. e. Horváth Zoltán iratai.

Az MDP Sajtóbizottsága az elvi és szervezési feladatok kidolgozása mellett konkrét, napra szóló programokat is megjelölt a korabeli média, az írott sajtó, a rádió és a filmhíradó területén.

Előírták, mikor és hogyan kell feldolgozni a Politikai Bizottság határozatait, Rákosi Mátyás beszédeit, hogyan kell lefolytatni a választási agitációt, miként kell tudósítani a május elsejei ünnepségekről vagy a meginduló politikai perekről. Utasításokat adtak arra vonatkozóan, hogyan használják fel a kulturális rovatokat, a Rádió Irodalmi Osztályát, és felhívták a figyelmet a párttal, a Szovjetunióval kapcsolatos versek, irodalmi alkotások közlésére. A sajtó propagandaanyagokkal való ellátásáért (a Sajtóbizottság 1949. január 13-i határozata szerint) Kiss Zoltán volt a felelős.¹²

A Rádió műsorlehallgató csoportja mellett működött egy műszaki lehallgató szolgálat is Bosin Endre vezetésével: az ő feladatuk az adások esetleges műszaki hibáinak kiszűrése volt. Bosin Endre 1941-ben lett a Rádió Hírszerkesztőségének vezetője, és 1945-ben még mindig ebben a beosztásban dolgozott. 1947-ben tagja volt a megalakult Műsortanácsnak is, 1948-ban már a műszaki felügyelőszolgálatot irányította.

Műsorfigyelés a Magyar Rádióban (1948. december–1949. július)

A Műsorfigyelő Szolgálat vezetője Vészits Ferenc volt, ő 1947. november 1-jén lépett be a Rádióhoz. Gépészmérnöki végzettsége mellett négy féléven át bölcsészetet is hallgatott az egyetemen. 1974. december 31-ig a Magyar Rádió (és Televízió) vezetőségében különböző posztokon dolgozott.

A fennmaradt műsorfigyelő jelentések négy különböző szerzőtől származnak. Háromnak a nevét ismerjük, egyét nem. Mindegyikük nő volt, a név szerint ismertek a következők: Horváth Zoltánné, dr. Müller Györgyné és Fodorné. Mindannyian külső munkatársként dolgoztak, megbízásuk nem kötötte őket a Rádió épületéhez, feltehetően formális szerződést sem kötöttek velük. Az anyagegyüttesben szerepel egy összefoglaló jelentés is, ez vélhetően Vészits Ferencről származik.¹³

Előkerült Horváth Zoltánnénak egy Schöplin Gyulához írott levele, amelyben megköszöni a megbízást, és férjével együtt üdvözlétét küldi a

¹² Uo.

¹³ Magyar Rádió Rt. Irattárának Archivuma, 97. d. A Műsorlehallgató Csoport jelentései.

műsorigazgatónak, egyben sajnálva annak közeli távozását. A levél kelte 1948. december 12. (mint utaltam rá, a műsorigazgatói posztot ekkor adta át Schöpflin Grandpierre Emilnek). A levél hangjából kitűnik, hogy írója és a férje jó ismerősei lehetek Schöpflin Gyulának, és Horváthné a megbízást az ismeretség okán kapta. Egy későbbi írásos megjegyzéséből az is kitűnik, hogy Grandpierre-rel is baráti viszonyban állhatott. Egy lapon pedig az állt ceruzás bejegyzéssel: „Horváth Zoltánné = Sárközi Márta, Horváth Ádám mamája.”

Bár a jelentések írója kétségkívül intelligens, több nyelven beszélő, jó kritikai érzékű és ugyanakkor szókimondó nő volt, szó sem lehetett Sárközi Mártáról. Horváth Ádám úgy nyilatkozott, hogy sem a jelentések kézírásos bejegyzései, sem a gépirat nem származhat Sárközi Mártától, és az írások tartalmi jegyei sem vallanak az édesanyjára. Arról már nem is beszélve, hogy Sárközi Márta, bár jó viszonyban volt Schöpflinnel és baráti viszonyban állt Grandpierre Emillel, nem vállalt volna ilyen típusú feladatot.¹⁴

A Schöpflinnek írt néhány sorban azonban útmutatást találtunk: Horváthné a Németvölgyi úton lakott. Ez a cím pedig Horváth Ádám apjának a címével egyezett meg, azaz Horváth Zoltán második felesége, Spiegel Magda volt a sorok írója. Horváth Zoltán politikus, szerkesztő 1948–49-ben az MDP Sajtóbizottságának tagja, a két párt egyesülésének egyik meghatározó személyisége volt. Szociáldemokrata mentalitását sohasem tagadta meg, és igyekezett érvényesíteni a szociáldemokrata hagyományokat az MDP keretei között is. 1945-től rendszeresen részt vett a Rádió vezetőségi ülésein mint az SZDP delegáltja, és a *Népszava* főszerkesztőjeként a baloldali sajtó egyik reprezentánsa volt.

Horváth Zoltánné Spiegel Magda első férje Mihályi Ödön, kassai születésű költő volt, Márai Sándor egykori iskolatársa és közeli barátja. Márai több művében (*Egy polgár vallomásai*, *Kassai őrvjárat*) emlékezik meg közös forradalmas ifjúságukról, amikor mindketten a *Kassai Naplónak* és a *Kassai Munkásnak* írták zsengeiket. Mihályi később Budapesten Kassák avantgárd köréhez csatlakozott, majd a húszas években visszatért szülőföldjére, megnősült és szülei birtokán gazdálkodott. Korai halála után fiatal felesége kisgyermekével Budapestre költözött, és a már elvált Horváth Zoltán felesége lett. A művelt, több nyelven beszélő, zeneértő fiatalasszony jól beilleszkedett a korabeli irodalmi társasági életbe. Művészbáratai közé tartozott a fiatal írók közül Devecseri Gá-

¹⁴ Horváth Ádám szíves szóbeli közlése (2004. augusztus).

bor és Karinthy Ferenc; Tóth Aladár zenekritikus, később az Operaház igazgatója és felesége, Fischer Annie zongoraművész; Szabolcsi Bence zenetörténész; még leánykorából közeli kapcsolatban volt Lesznai Annáékkal. Férje, a baloldali szociáldemokrata Horváth Zoltán, biztos szellemi társra lelt benne.¹⁵ Nem véletlen tehát, hogy Schöpflin Gyula Horváth Zoltánnét kérte fel műsorfigyelésre. Fia, Mihályi Gábor azt mondta, nincs tudomása arról, hogy anyja pénzt kapott volna munkájáért.¹⁶ Horváth Zoltán 1949. júliusi letartóztatásáig, amely a régi szocdemek elleni hajtóvadászat keretében történt, Spiegel Magda nem volt állásban. Férje letartóztatása után helyezkedett el írnokként egy budapesti orvosi rendelőben.

Horváth Zoltánné jelentései általában a műsorok tartalmi összeállítására és az előadásmódokra vonatkoztak. Politikai kérdéseket nagyon ritkán érintett, akkor is a legszükségesebb megjegyzésekre szorítkozott.¹⁷

A napi politikai eseményekhez kötődő adásoknál leggyakrabban a „demokráciára” és a „szocializmusra” hivatkozott. Például az 1948. december 5-én 8.30-kor elhangzott műsorra vonatkozóan: „Sportakadémia. Az lehetne a címe: *Arccal az új, demokratikus sport felé.*” A hírműsorok értékelésénél a közvetítés és a bemondók esetleges hibáira vagy erényeire tett megjegyzést, de került a hírekkel kapcsolatos tartalmi utalásokat. 1948. december 7-én a MAORT-perről szóló híradásnál például mindössze az a megjegyzése: „Jó a hangfelvétel.” Ugyanakkor rendszeresen értékelt az adások esztétikai megoldásait, és figyelt arra is, hogy az adások kiknek készültek, milyen hallgatói csoportot céloztak meg, és sikeres volt-e a vállalkozás. Az 1949. január 24-én 19.30-kor elhangzott *Falu hangja* című műsört például „rosszul szerkesztettek” ítélte, mert „nem a falusi hallgatóság színvonala”. A január 25-én 13-kor elhangzott *Termelési híradó* (az induló brigádmozgalomról) pedig „rosszul fogalmazza meg a mozgalom célját” – vélte.

A zenei, irodalmi és a gyermekműsorok színvonalát általában jónak tartotta. Az 1949. január 19-én közvetített *Tűz csibolója* című Ady-emlékestet, Bóka László összeállítását, „kifogástalanul magas színvonalúnak” ítélte. (Ugyanakkor például a *Marxista-leninista negyedóra* című adásról elhárította az ítélezést, mondván: „Erről a műsorszámról csak

¹⁵ Mihályi Gábor szíves szóbeli közlése (2005. július).

¹⁶ A Magyar Rádió Rt. Irattárának Archivumában található Schöpflin utalványozásról szóló levele 1947 elejéről, amelyben „A névtelen rádiófigyelő részére havi 400.- forint” utalványozását kéri. (38. d.)

¹⁷ Magyar Rádió Rt. Irattárának Archivuma, 97. d. A Műsorlehallgató Csoport jelentései – Horváth Zoltánné jelentései.

adástechnikai zavar esetén tesztek említést. Feltehető, hogy szövegében nincs hiba.”)

Ez időben a pártutasításnak megfelelően megsokasodnak a szovjet vonatkozású programok a rádió műsorszámai között: egyes személyek, évfordulók, események révén a rádióban egyre erőteljesebb hangsúllyal szerepeltek. Az állandó műsorszámok egyike volt a *Szovjet népek, szovjet emberek* című összeállítás, a Szovjetunió és sztálinista rendszer népszerűsítése céljából. Horváthnének általában lesújtó véleménye volt e műsorok szimpla sematizmusáról, szájba rágós agitációjáról, gyenge minőségéről. A Petőfi adón 1949. február 4-én 17.10-kor Vorosilov születésnapja alkalmából sugárzott adásról például az volt a véleménye, hogy bár a marsall „élettörténete kitűnő téma, kár, hogy a feldolgozás nem szép, iskolás és lélektelen”.

Ebben az időben indították az első koncepciók pereket, amelyekről a Rádió olykor egyenes adásban, illetve összefoglaló híradásban számolt be; gyakran hozzájuk kapcsolódóan eseményjátékot, dokumentumjátékot állítottak össze. A MAORT-ügyről szóló adás mellett a rádió a Mindszenty-per tárgyalását is közvetítette. Horváthné a Mindszenty-perrel kapcsolatos eseményjáték, Zolnay Vilmos *Péterfillérek* c. propaganda-darabjára elítélő megjegyzést tett, gyengének minősítve a per szereplőinek felidézésével készült produkciót (1949. február 9. Petőfi adó, 15.30.).

A korszak sztahanovista mozgalmát a direktíváknak megfelelően több műsorban is népszerűsíteni kívánták. Riportok, dokumentumjátékok, előadások tömkelege született erről a témáról, s a jelentésíróknak helyeselniük illett. Egy ilyen hangjátékról, amely 1949. március 7-én a Kosuth adón 15.30-kor hangzott el, Horváthné így vélekedett: „Részletes méltatására nem térek ki. Csak annyit, hogy a téma érdekes, izgalmas – az Örkény István feldolgozásától többet vártam volna!”

A folytatásos rádiójátékokról (a Szabó család korabeli elődeiről) általában lesújtó véleménye volt. Bírálataiból kitűnik, hogy a *Zöld pokol*, a *Deákné vászna* és a *Negyedóra az Arany angyalban* című korabeli szappanoperák propagandafeladatokat láttak el, sematikus, szájba rágós politikai tanmesék voltak, részben az antiimperialista propagandát (*Zöld pokol*), részben a marxista–leninista szemináriumok anyagát közvetítették (*Deákné vászna*). A *Falurádió* állandó műsorairól általában az volt a véleménye, hogy készítők lebecsülik a parasztság ízlését. Ugyancsak elítélően nyilatkozott a nők számára összeállított *Női szemmel* című állandó műsorszámról; az 1949. március 28-án, Petőfi adón elhangzott műsorról például azt jegyezte fel: „A orosz propaganda mintapéldája az MNDSZ-ről.”

A naponta töményen sugárzott propagandaadások inkább elfásították a hallgatóságot, mintsem megnyerték volna szimpátiáját az új szellemiséget sugárzó politikai rádióknak. A rosszul szerkesztett *Termelési híradók* („Ez a műorszám általában olyan piszkos, elhanyagolt, mint egy árvagyerek” – írja az 1949. május 4-én 17.30-kor sugárzott adásról Horváthné), a *Falurádió* begyűjtési agitációi („A termésbegyűjtési rendelet magyarázatában logikai hiba van” – jegyezte fel június 2-án), a szovjet kolhozok példáját bemutató eseményjátékok („Játéknak unalmas, propagandának gyenge” – vélte az 1949. július 13. 19.25-kor elhangzott darabról) oda vezettek, hogy a hallgatóság már-már nem is tudott különbséget tenni a műsorfolyamban különböző címmel sugárzott darabok között.

Horváthné rádiós megbízatása a dokumentumok bizonyága szerint 1949. július 17-ével megszakadt. Ekkor már nem volt igény egy letartoztatott politikai feleségének munkájára.

A csoportnak nem minden tagja volt olyan kritikus, mint Horváthné. Elvhűség vezérelte őket, de műveltségbeli hiányaik folytán nem tudták – nem is akarták? – megfelelő kritikával illetni az elhangzott műsorokat. Napi megfigyeléseik során mindössze a technikai hibákat jegyezték föl.

A „Fodorné” aláírású munkatárs sokkal pozitívabb képet vázolt föl, mint társnője. Ha megjegyzéseit összevetjük Horváthné véleményével, megítélhetjük, milyen is volt az a „totális propaganda”, amelyet a Magyar Rádió folytatott az 1949-es év első felében.

1948. december 15-én a 17.10-kor elhangzott *Szovjet napok – szovjet emberek* című műsorról azt írta: „Orosz diák levele amerikai kollégájához, amelyből megtudjuk, hogy milyen nagy megbecsülésben és segítségben van részük a diákoknak a Szovjetunióban, ellentétben az amerikai diákokkal, akik bizony elég nehéz körülmények között végzik tanulmányaikat hazájukban.” 1949. január 5-én azt vetette papírra: „Budapest I. 20.35 Heti szemle. Szerkesztő Gyöngyösi Nándor. A Mindszenty-ügy visszhangját fejtegette néhány hangadó személyiség.” Az 1949. január 9-ei műsorról például a következőket jegyezte fel: Budapest I., 13.00: „Bányászok vasárnapja. Sztachanovisták. A színdarab igen sikerült volt. Kár, hogy a darab előtt vagy után nem emlékeztek meg néhány szóval a darab hősről, Sztachanovról, és nem méltatták. Igen sokan vannak, akik nem tudják, ki volt Sztachanov, és mi a sztachanovizmus”; Budapest II. 19.00: „Vidám rádiószínház. A műveltség gyümölcse. Tolsztoj Leo vígjátéka. Mulatságos, bár kissé avult darab.” Zolnai Vilmosnak a Mindszenty-perről írott gyenge propagandadarabját, a *Péterfilléreket*, amelyet a Petőfi rádió délutáni adásában hallga-

„Ki mint jön ki a fizetéséből?” 1948. március 13.
(Magyar Nap felvétele) Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára

tott, és amelyről Horváthné jó szót nem ejtett, Fodorné elismeréssel említi, mind a rendezést, mind az előadást tekintve. (A *Péterfillérek* című darab szövegkönyve fennmaradt és olvasható a Rádió Borítéktárának dokumentumai között.)

Ugyancsak elismeréssel szolt a rádiós „szappanoperáról”, a *Deákné vásznáról*, amelyet Horváthné bírált. Fodorné szerint: „Ügyes. A végén a választásokat is ötletesen vonták be a cselekménybe.” A feljegyzés készítője – úgy tűnik – nem érzekelte eladdig, hogy a rádiójátéknak éppen az volt a célja, hogy a napi aktualitást, a választásokat „belefonja” a cselekménybe: úgy folytasson propagandát, hogy az szerves része legyen az adott műsorszámnak.¹⁸

Az 1949-es választásokra az MDP nagy gonddal készült ugyanis. A propagandaprogramot az MDP Központi Választási Bizottsága fogadtatta el a sajtóval, és végrehajtásáról a Miniszterelnökség Sajtóosztálya gondoskodott. Felhívták a figyelmet, hogy a sajtó „különösen legyen tekintettel az imperialista rádió várható hadjáratára. Szervezetileg gondoskodni kell arról, hogy a külföldi rádió és a belföldi suttogó propaganda ellen a mindenkori helyzetnek megfelelően a sajtó azonnal felvegye a harcot.”¹⁹

Fodorné jelentéseiben helyeselte a rádió választási műsorait, és mint elvhű feljegyzéskészítő, ennek nyomatékosan hangot is adott. 1949. május 15-i feljegyzése szerint: „A reggeli, délelőtti és délutáni műsorok a választások szolgálatában állottak, és mint ilyenek, frissek, ötletesek és ízlésesek voltak. Itt említem meg, hogy a választásokkal kapcsolatos műsorszámokat jobbára mind meghallgattam. Igen jó riportok hangzottak el, amelyek az egyházak papjainak, a diákoknak, parasztnak és munkásoknak a megszólaltatásával jól szolgálták a választás ügyét. De jól sikerültek azok a betoldások, utalások és vonatkozások is, amelyek egyes más irányú műsorszámok keretében ismertették a választások helyes álláspontját és a szavazás tudnivalóit. A rádió ez irányú munkája ötletes és ízléses volt.” (1949. május 15.)

Dicsérőleg szol az 1949. május elsejei ünnepi műsorfolyamatról is, kiemelve a *Köszöntünk, Május!* című műsorszámot. „Színes, mozgalmas, érdekes riport, amely közéletünk néhány érdekes tagját, munkásokat, munkásnőket szólaltatott meg. Általában véve hibátlannak nevezhető [...] A nap többi riportjait is meghallgattam. Általában jól szerkesztettek.”

¹⁸ Uo. – Fodorné jelentései.

¹⁹ PIL 782. f. 8. ó. e. Horváth Zoltán iratai.

Míg Horváth Zoltánné a *Szabad népek hazája, A munka becsület dolga. Versek, politika, kórus* című műsort úgy ítélte meg, hogy „versekkel és énekszámokkal illusztrált vezércikk”, Fodorné szerint „elég jó összeállítás volt”.

A lelkes és az írásai alapján elkötelezetten párhű Fodorné és a kritikus szellemű Horváthné mellett érdekes olvasni dr. Müller Györgyné jelentéseit,²⁰ aki egyfajta esztétikai szemléletet képviselt. Müllernének nem voltak kritikai észrevételei a túlzottan agitatív politikai műsorokkal kapcsolatban.²¹ Ő elsősorban a zenei, irodalmi műsorok figyelését vállalta, és inkább érzelmileg hangolódott az adásokra. Élvezettel hallgatta a zenei adásokat, de míg Horváthné mindig hangoztatta, hogy nem ért hozzá, és csak mint érdeklődő amatőr figyeli a zenét, Müllerné részletes és értő bírálatokat közölt. Írásából éppen ezért az is kiderül, hogy a Magyar Rádióknak ez időben igen változatos és magas színvonalú zenei adásai voltak. 1948. november 29-én 16-kor elhangzott *Kalandozások a zenetörténetben* című műsorról csak annyit írt: „Kiszely Gyula színes előadása Pucciniről... Tanulságos, szép előadás” – viszont az ugyanazon nap 22.45-kor kezdődött komolyzenei adásról részletesen fejtette ki véleményét: „Hanglemezek: Mozart *Cosi fan tutte* ritkán hallott nyitányának örültünk. Bruckner VII. symphonia, Ormándi vezényli a minneapolis-i zenekart. Nagy élvezettel hallgattuk, különösen a záradékot, mely a symphonia-irodalom egyik legkiválóbb alkotása.”

Az irodalmi adások közül Müllerné élvezettel hallgatta (1949. május 21-én) Szerb Antal *Pendragon-legendáját*, amelyet Fodorné alábecsült. Az utóbbi szerint „Szerb Antalnak nem a széppróza a fő erőssége”, míg Müllerné úgy vélte: „Modern misztikus történet, kedves, bájos história, az angol főnemesség satírja. Kitűnő rendezés és színészek.” Drado Vaszilev bolgár író rémdrámájáról viszont Müllerné megállapította, hogy „irodalmi értéke nincs” (1948. december 14. 21.00 *A szomszédság nevében*).²²

Megjegyzendő, hogy Müllerné kicsit nagyvonalúan kezelte a jelentésírást, első feljegyzéseinél például nem tüntette fel az adókat. A két állandó adó, a Budapest I. és a Budapest II. ekkor változott Kossuth, illetve Petőfi rádióra. A jelentésíró feljegyzéseiben szereplő műsorok pontos helyét és idejét ma már csak a korabeli Rádióújság alapján tudjuk megállapítani.

²⁰ Magyar Rádió Rt. Irattárának Archívuma, 97. d. – Dr. Müller Györgyné jelentései.

²¹ Bár a Fodorné által dicséret *Szovjet napok – szovjet emberekről* fanyalogva jegyezte meg: „Szerinte [a szovjet diáklány szerint] az ország az első. Boldogság? Család? Mind másodsorban. Csak az ország után.”

²² Fodorné ízlését mutatja az is, hogy József Attila szerelmes verseit (az 1949. január 28-án a Budapest I-en 18.15-kor elhangzott *Nagyon fáj* című műsor alapján) „erősen naturalisztikusnak” érezte.

Azért néha Müllerné is igyekezett „vonalas” lenni. Az 1949. január 6-i 22.35-kor kezdődött műsorról írta: „Szabad népek hazája. A Sztálini Alkotmány. Ezt Sztálin 1936-ban [sic!]. Ez a szocializmus alkotmánya. Meghatóan szép előadása Keszi Imrének, színesen, vers- és énekkel illusztrálva.”

A *Dunavölgyi Híradó* a szomszédos országok kultúráját, történelmét, mindennapjait bemutató műsor-összeállítás volt, váltakozó színvonalon. Az 1949. február 24-én elhangzott adásról Müllerné feljegyzésében ezt olvashatjuk: a Csehszlovákiában beállt 1948-as politikai fordulatáról szóló összeállítás „színesen, elevenen szólt, a szokottnál jobb” volt – korábban nyilván nemigen érte el a kívánt színvonalat.

A korszak fiatal íróit, költőit bemutató műsorra, az *Élő antológiára*, Horváth Zoltánné is értő megjegyzéseket tett, Müllerné pedig részletesen taglalta a kortárs költők alkotásait. Az 1949. március 14-én elhangzott antológiában Gál Anna, Kőbányai György, Sebők Éva, Visegrádi Gabriella, Fekete Lajos és Balázs Anna írásai szerepeltek. Közülük csak Fekete Lajos verseit és Kőbányai György prózáját dicsérte, őket tartotta valódi tehetségnek. Visegrádi Gabriella *Nyári verséről* azt írta: „Önképzőkör, a rosszabbak közül.” Érdekes idézni az április 9-én elhangzott *Magyar Parnasszus*ról írottakat: „Költői portréja Zelk Zoltánnak. Ő a mai történelem és hagyományok költője. Állandóan a párt foglalkoztatja. Szenvedélyesen szabadságimádó. Költészete a meztelen igazságok mellett is telítve van lírával. Babits iskolájához tartozik. Somlyó György meleg szavakkal emlékezik meg róla.”

Müllerné a zenei, irodalmi adások figyelése mellett az úgynevezett egyes műfajú műsorokra is kitért. A *Csütörtök este* című összeállítást például így értékelte: „Ez a műsorszám végre [...] megtalálta helyét. Rájött arra, hogy megfelelő színvonalra kell törekednie. Nagyon szép, komoly, mégsem nehéz zenét nyújtott a kitűnő előadókkal. Tamássy Zdenkó jó rendező.”

A fennmaradt jelentések között van néhány oldal, amelyeknek szerzőit nem ismerjük. Az egyik egy ismeretlen nevű nő lehet, aki a legfelkészületlenebbnek tűnik a műsorfigyelők közül. Hogy nő, arra bizonyos megjegyzéseiből következtethetünk. Rendszeresen dicséri a *Női szemmel* című adást, amelyet mások általában bíráltak. Dicséretei azonban sablonosak, megállapításai általánosságra korlátozódtak, értékelő, elemző ismertetéseket nem készít.

Az 1949-es év első felének műsorfolyama mind a Kossuth, mind a Petőfi Rádión lényegesen különbözött a korábbi évek műsorpolitikájától, s e változásról szóltak a Műsorfigyelő Szolgálat jelentései.

Van a műsorfigyelő szolgálat jelentései között egy névtelenül jegyzett összefoglaló anyag is, amely feltehetően a csoport vezetőjétől, Vészits Ferencről származik. Az összefoglalás 1949. április 11-én kelt, és április első tíz napjának megfigyeléseiről szól: a bemondók bakijairól, az adások technikai megoldásairól. Kiemelném az utolsó mondatát, amely jól példázza, mi jellemezte ezt a korszakot, és az illetékesek miért érezték egyre fontosabbnak a műsorfigyelést: „A sacrális és komoly zene csökkentését kissé hamarabb kellett volna végrehajtani, mert az adott módon – ok nélkül – kihívja az ellenérzést és fölösleges talajt, tápot ad a reakciós híreszteléseknek.”

Műsorpolitika és a Magyar Rádió Irodalmi Osztályának munkája 1948, a fordulat éve után

Schöpflin Gyula műsorigazgatót 1949. január elsejével stockholmi nagykövetté nevezték ki, és Grandpierre Emilt az Irodalmi Osztály vezetése mellett megbízták a műsorigazgatói teendők ellátásával is.²³

Grandpierre régi rádiósnak számított. 1941 szeptemberében lépett be az akkori Magyar Telefontávirányító és Rádió Rt.-hez, a Dramaturgiai Osztályra, és 1942 januárjáig dolgozott ott. Katonai szolgálata és a hadifogságból való szabadulása után, 1946 márciusában Schöpflin hívására lett ismét a rádió munkatársa és bízták meg az Irodalmi Osztály vezetésével.²⁴ Ő szerkesztette a *Magyar Parnasszus, a Magyar Rádió Irodalmi folyóirata* című műsorszámot, amiért 1947 augusztusában az igazgatóság külön elismerésben is részesítette. 1948-ban belépett az MKP-ba, majd a pártegyesülés után tagja lett az MDP-nek, csakúgy, mint az Írószövetségnek. Párttagsága ellenére Grandpierre nem volt igazán politikus alkat, és későbbi visszaemlékezésében, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársának adott,²⁵ azt vallotta, hogy a fordulat évét megelőzően az irodalmi műsoroknál nem is volt igény arra, hogy a politikum szerepet kapjon a műsorszerkesztésben. Ezen állításának azonban ellentmondanak a tények. Mivel maga az intézmény korábban is propagandaeszközként szolgált – különösen a háborús években –, a koalíciós időszakban pedig a baloldali pártok tulajdonában volt, a politika,

²³ Magyar Rádió Rt. Archivuma, 38. d. A Műsorigazgatóság iratai.

²⁴ KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: *Az utolsó hullám – Hullámtörők – Béklyók és barátok*. Magvető Kiadó, Budapest, 1998.

²⁵ PIM Hangarcívuma, 875/1. – Kolozsvári Grandpierre Emil visszaemlékezése.

ha nem is erőszakosan, de mindenképpen érvényesült az irodalmi műsorok összeállításánál is. (Ezt különben a fennmaradt műsorszövegek is igazolják, amelyek a Rádió Archívuma Borítéktárában találhatóak.) A Magyar Központi Híradó Rt. 1945–1947-es évekről szóló statisztikai adataiból ráadásul kiderül, hogy az orosz irodalom már a fordulat évét megelőzően is uralta a külföldi szerzőknek biztosított terepet.²⁶

E kiadvány tanúsága szerint az Irodalmi Osztály fő feladatának az irodalom és a tudomány népszerűsítését tekintette. Azokat az írókat kívánta felkarolni, akik „tárgyválasztásban, szerkesztésben a világosság és közérthetőség eszméjét szolgálják”. Azaz az Irodalmi Osztály már ezekben az években is egyfajta „népnevelői” szerepet vállalt magára, ami majd a Révai József vezette Népművelési Minisztérium irányítása alatt, 1949-től kötelező lesz. A koalíciós időkben azonban még nem konkrét diktátumok szerint működött a „népnevelés”, és a Grandpierre irányította osztály saját mércéje alapján választotta ki a műsoranyagot. Elsősorban az irodalmi igényesség határozta meg a szerzőválasztást: a kortárs írók, Tamási Áron, Márai Sándor, Cs. Szabó László, Zilahy Lajos, Szabó Pál, Veres Péter, Nagy Lajos stb. politikai és irodalmi irányzatuktól függetlenül megszólalhattak. Ugyanakkor az egyes rétegek számára készült tematikus összeállításoknál már ekkor jól érzékelhető volt a propagandisztikus célzat: ilyen volt például a falusiaknak sugárzott *Falurádió*, és ilyenek voltak a Dolgozók Kultúrszövetsége által a fizikai dolgozóknak összeállított anyagok is.

Az 1948-ban bekövetkezett erőteljes politikai irányváltás komoly hangsúlyeltolódást eredményezett a műsorszerkesztésben. Az Irodalmi Osztályon is előtérbe kerültek a konkrét politikai indíttatású és célzatú irodalmi műsorok, amelyek témáikban az MDP politikai mindenhatóságát, a Szovjetunió és Sztálin iránti feltétlen hódolatot hirdették, mint azt a korábban idézett sajtóbizottsági dokumentumok igazolják.

Ez időből származik Grandpierre Emilnek Tóth Eszterhez írott levele 1948. december 11-i keltezéssel, amelyben a költőnőtől a párttal foglalkozó verset kér, avagy „ha ismer ilyen tárgyú költeményeket esetleg más szerzőtől, megköszönném” – zárja sorait a feladattal sújtott irodalmi osztályvezető.²⁷ Mint láttuk, a párthatározat szerint az irodalmi sajtónak preferálnia kellett az ilyen témájú műveket. Schöpflin Gyula 1948 decemberében azzal a megjegyzéssel ajánl Grandpierre figyelmébe egy francia rádiós szerzőt, hogy „baloldali író, így Magyarországnak hasznos kultúr-

²⁶ MKH 1945–47. Kiadja a Magyar Központi Híradó Rt., Budapest, é. n. 19–20.

²⁷ Magyar Rádió Rt. Archívuma, 37. d. Az irodalmi Osztály iratai.

propagandát csinálhat. Ezen szempontok figyelembevételével kívánatosnak látszik, hogy legalább egy darabját elfogadjuk és műsorra tűzzük.”²⁸

A rádió igazgatósága 1949. február 25-én levélben fordult Rajk László akkori külügyminiszterhez, amelyben arra kérték, segítse elő a magyar rádió és a szovjet rádió közötti műsorcsere-egyezmény megkötését. Az igazgatóság levelét Grandpierre fogalmazta, és ebből a Rajk-per idején kellemetlenségei származtak. Igazolnia kellett ugyanis, hogy emögött nem a szovjet kapcsolatok rejtett megkérdőjelezése húzódott meg, vagy esetleg valami titkos kapcsolat Rajkkal.²⁹

1949 januárjától, Schöpflin távozása után Grandpierre-re kettős feladat hárult. Schöpflinhez 1949 tavaszán írott levelében érzékeltette, milyen terheket kell elviselnie, de azt, hogy milyen súlyosabb változások mennek végbe a Rádió Irodalmi Osztályán, még 1949 áprilisában sem érezte igazán. A Stockholmba küldött levélben arról panaszkodott, hogy pályatársa „slamasztikában hagyta”, mert a rádió vezetése hosszú idő után sem talált új műsorigazgatót. Ugyanakkor örömmel újságolta, hogy Mesterházy Lajos és Szász Péter személyében új, tehetséges munkatársak léptek be az osztályra.³⁰ (Mint fentebb utaltam rá, Mesterházy korábban az MTI-nél dolgozott, és „megbízható” volt.) Az új értelmiségi gárda felemelésének programja keretében kerültek új munkatársak a rádió különböző osztályaira is. Ez időben lépett be az Irodalmi Osztályra lektornak Szűcs Andor, volt Györffy-kollégista, aki népi kádernek számított. Grandpierre levelet írt Kuczka Péternek, az Írószövetség titkárnak, ajánljon néhány tehetséges munkás- vagy paraszt származású írópalántát, hogy a rádió „rádió-írókat” neveljen belőlük. Hasonló kéréssel fordult Szántó Miklóshoz, a Szakszervezeti Tanács kultúrosztálya vezetőjéhez: a József Attila-pályázatra jelentkező kezdő írók és az esetleges sikeres pályázatok közül juttasson el műveket és neveket a rádióhoz.³¹

Révai József ekkoriban a közhangulat javítása érdekében proponálta, hogy a rádió karolja fel az operettet mint műfajt, és szülessenek úgynevezett rádióoperettek. Az Irodalmi Osztály két frissen belépett ifjú munkatársa, Mesterházy Lajos és Szász Péter készítette el Kemény Egon zenéjével az első rádióoperettet *Májusfa* címmel, s ezzel megindították a korszak új rádiós műfaját. Művek egész sora született így, és a rádióoperettekből nem egy később színházi produkció is lett.

²⁸ Uo.

²⁹ KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: i. m. 828.

³⁰ Magyar Rádió Rt. Archivuma, 37. d. Az Irodalmi Osztály iratai.

³¹ Uo.

1949. június 29-én a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Szabadművelődési Főosztálya felkérte az akkor már hivatalosan Magyar Rádiónak titulált intézmény Irodalmi Osztályát, küldjék át az elmúlt két év hangjátékainak jegyzékét. Úgy gondolták, hogy a magyar és „főként orosz” regényekből és novellákból átírt darabokat az amatőr színjátszó mozgalom számára kiadják. A „fő probléma az itt, hogy nincs kellő számú haladószelemű darab a szabadszínjátszók részére” – írta Lengyel Balázs miniszteri osztálytanácsos. Grandpierre 1949. június 12-én meg is küldte a kért listát, és ennek alapján nyerhetünk képet a Magyar Rádió 1948–49-ben előadott hangjátékairól.³² A 23 darabból 11 volt magyar szerző műve, egy kivételével kortárs írók darabjai. Az egyetlen, már nem élő magyar szerző Zalka Máté volt, akinek *Doberdó* című regényét László Attila adaptálta. A kortárs szerzők – Mesterházy Lajos, Méray Tibor, Szász Péter, Erdős László, Hegedűs Zoltán, Zolnay Vilmos – írásai úgynevezett aktuális kérdésekkel foglalkoztak, illetve forradalmi, történelmi témájúak voltak. A külföldi szerzők közül hét orosz, illetve szovjet, egy francia (Aragontól) és két amerikai író műve szerepelt.

Grandpierre igyekezett a korlátok között is színvonalat tartani, de a kötelező témaválasztást nem kerülhette meg. Az új káderpolitika úgy is érezte hatását, hogy a rádió vezetősége egyre több ismeretlent karolt fel, akik aztán kiestek az idő rostáján, de mint visszaemlékezéseiben írja, hátráltatták munkáját.³³ Egyszer inkább érezte, hogy az új körülmények között mind kevésbé tud megfelelni a vele szemben támasztott elvárásoknak, és alkotói szabadságot kért a rádió vezetőségétől. Szirmai István, a rádió akkori elnöke, aki egyébként számított munkájára, megadta neki a lehetőséget, így 1949 októberétől Grandpierre helyét és szerepét Újhelyi Szilárd vette át. Újhelyi is igyekezett megnyerni a legjobb erőket, ezért 1949. november 22-én levelet küldött Tamási Áronnak, Sziráky Juditnak és Szabó Lőrincnek, hogy munkáikból küldjenek anyagot az Irodalmi Osztályra, „akár eredeti írást, akár fordítást”. A kötelező penzumok mégis rányomták súlyukat az osztály munkájára.

1949. szeptember 30-án elhangzott Rákosi beszéde, amelyben a jugoszláv veszélyről, az éberségről, a szabotázsokról, a kulákkérdésről egyaránt szólt, mindezt a Rajk-per fényében. A rádió is megkapta a feladatot, hogy miképpen dolgozza fel a beszédet különböző műsorai-ban, és a programtervezetről szóló jelentést küldje át Horváth Jánosnak az MDP Oktatási Osztályára. A jelentést Újhelyi Szilárdnak kellett el-

³² Uo.

³³ KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil: i. m.

készítene. Ő beszámolt arról, hogy a beszédet értekezlet keretében megtárgyalták az „illetékes elvtársakkal”, és ennek megfelelően riportokban, kommentárookban, illetve „jelenetekben feldolgozott” formákban fognak foglalkozni annak tartalmával. A rádiójátékokat elsősorban a falusi lakosság számára készítették, és a *Falurádió* keretében kívánták sugározni. Miközben a műsorfolyamat egészét áthatotta az aktuálpolitika és a Rajk-per rágalmainak sulykolása, a tervezet készítői zárómunkájukban még leszögezték: „Fenti adásokban mindig utalás történik Rákosi elvtárs beszédére.”³⁴

A Rákosi-beszédre való folyamatos utalás mellett azonban újabb feladat tornyosult a jobb sorsra érdemes Irodalmi Osztály előtt: közelgett Sztálin születésnapja, aminek megünneplésére ugyancsak műsorterveket kellett összeállítani.

Még Grandpierre Emil kérte fel október végén a Zenei Osztály munkatársát, Sárközy István zeneszerzőt, hogy Képes Géza *Ének Sztálinhoz* című versére nagyjából 12 perces kantátát komponáljon. Az elkészült műért az akkori idők kereseti viszonyaihoz mérten tetemes összeget, 2000 forintot ígértek.³⁵

Újhelyi, az új helyettes műsorigazgató feljegyzést készített Losonczy Gézának a Népművelési Minisztériumba, s beszámolt neki a fontos születésnap munkatervéről. Újhelyi úgy vélte, hogy „feltétlenül szükséges” a műsorban pótlólag a magyar irodalmi élet reprezentánsainak a megszólaltatása. „Ennek érdekében megkerestük a vezető magyar írókat, eredmény azonban csak részben mutatkozott. Eddig Déry, Zelk, Aczél [Tamás], Gyárfás, Örkény küldött anyagot” – írta aggodalmasan.³⁶

Úgy tervezték, hogy Pavlenkónak a Nemzeti Színházban játszott *Boldogság* című darabját közvetíti a rádió. Ezt és a *Magyar Írók Sztálinról* című irodalmi összeállítást december 17-én sugározzák, december 18-án pedig az Örkény Istvántól megrendelt, *Ki új világunk felépítette* című műsorösszeállítást.

Losonczy Géza december 1-jén közölte a rádió munkatársaival, hogy az elkészült előadások kéziratát egy arra kijelölt bizottság fogja ellenőrizni. Ezután Újhelyi Domokos Jánosnak, a Népművelési Minisztérium Irodalmi és Könyvpolitikai Osztálya vezetőjének elküldte Várnai Zseni: *Sztálin*, Somlyó György: *A Sztálin téren* című versének, valamint az

³⁴ Magyar Rádió Rt. Archívuma, 37. d. Az Irodalmi Osztály iratai.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

Örkény által írt *Ki új világunk felépítette* és a *Téged köszöntsön az ének* című műsorösszeállítások kéziratát.

Bár Újhelyi Losonczyhoz írt levelében arról panaszkodott, hogy a szerkesztők „késésben vannak”, a december 5-től december 21-ig szóló ünnepi műsorterv időre elkészült, és a rádiót betöltötte az ünneplő politikai propaganda hangja.³⁷

*

A Rádió Irodalmi Osztályának és a Műsorfigyelő Szolgálat jelentéseinek dokumentumaiban szinte naponként lehet követni, miként igyekezett teljesíteni a Magyar Rádió a rá kirótt politikai propagandafeladatokat. Az 1949-es év azonban nemcsak műsorpolitikai változásokat hozott. A Rajk-per és az azt követő időszak eltüntette a korábbi szereplőket is. Horváth Zoltán, Losonczy Géza börtönbe került, Schöpflin Gyula emigrált (nem tért haza külföldi kiküldetéséből), Ortutay Gyula átlépett a politikai színtérről az egyetemi katedrára, Grandpierre Emil kizárólag a szépirodalom nyugalmasabb vizeire hajózott, Horváth Zoltánné, a politikus-feleség és intelligens jelentésíró pedig orvosírnok lett. A rádió új gárdával folytatta a párt által kijelölt úton a napi propagandafeladatok teljesítését.

³⁷ Uo.